

“ผัง-แผน พัฒนาคุณภาพชีวิต”

สร้างความเข้มแข็งสภาองค์กรชุมชน

สู่พลังจัดการตนเอง

การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษา จังหวัดพัทลุง

เขียน : สุวัฒน์ คงแป้น

พอช - CODI

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

“ผัง-แผน พัฒนาคุณภาพชีวิต”
สร้างความเข้มแข็งสภาองค์กรชุมชน สู่พลังจัดการตนเอง
การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต : กรณีศึกษา จังหวัดพัทลุง

สุวัฒน์ คงแป้น

สภาองค์กรชุมชน
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

**ผัง-แผน พัฒนาคุณภาพชีวิตสร้างความเข้มแข็ง
สภาองค์กรชุมชนสู่พลังจัดการตนเอง**

ที่ปรึกษา

วิริยะ แต้มแก้ว

ผู้เขียน

สุวัฒน์ คงแป้น

กองบรรณาธิการ

สมภา ใจกล้า , บุญล้อม ผอมขวัญ , นเรศ หอมหวล ,
แผ้ว เขียวดำ , จุฬารัตน์ นวลพรหม , โกวิท สักหวาน

ปีที่พิมพ์

สิงหาคม 2563

จำนวนพิมพ์

1,000 เล่ม

จัดทำโดย

สำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน

สนับสนุนโดย

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร

สถานที่ติดต่อ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
โทร. 0-2378-8300 โทรสาร 0-2378-8321
Website : www.codi.or.th E-mail : codi@codi.or.th

สารบัญ

ตัวตนคนเมืองลุง	6
การเมืองภาคพลเมือง ในจังหวัดพัทลุง	10
ผนึกพลังสู่พัทลุงจัดการตนเอง	14
ก้าวสู่การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต	22
การจัดทำผัง-แผน คุณภาพชีวิต กรณีศึกษาตำบลตะพาน	30

คำนำ

เป็นที่ยอมรับว่า “สภาองค์กรชุมชนตำบล” คือ พื้นที่สำคัญที่เป็นจุดคานงัดของการพัฒนา การทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลมีความเข้มแข็ง สามารถเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและประเทศ เท้ากับเป็นการทำให้ประเทศ มีความเข้มแข็งและประชาธิปไตยของชาติมีความมั่นคง

นับตั้งแต่ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2551 เป็นเวลากว่า 12 ปีแล้ว แต่สภาองค์กรชุมชนตำบลจำนวนมาก ไม่อาจเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ อาจจะด้วยสาเหตุหลายประการ ทั้งสภาพภายนอก องค์กรสนับสนุนรวมทั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเอง ตลอด 12 ปีที่ผ่านมา ก็ได้ก่อให้เกิดบทเรียนมากมาย ที่สมควรนำไปสู่การพัฒนาทบทวน เพื่อสร้างบทเรียนใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

การจัดทำผัง-แผน พัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพสภาองค์กรชุมชนตำบลท่ามกลางการปฏิบัติจริงที่สภาองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุงนำมาใช้อยู่ แม้ว่ากระบวนการเพิ่งเริ่มต้น แต่ก็มองเห็นแนวทางข้างหน้าชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำให้เกิดเป้าหมายการทำงานของชุมชนในการวางแผนเพื่อต้องการเพียงงบประมาณไปสู่การวางแผนเพื่อสร้างความตระหนักร่วมในการเป็นผู้กำหนดอนาคตตนเอง ซึ่งเห็นว่ากระบวนการนี้ หากมีการหนุนเสริมอย่างต่อเนื่องจาก พอช. ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 35 แห่ง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 เชื่อว่า จะทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบล องค์กรชุมชนจะมีความเข้มแข็งเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาประเทศได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

สำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน

สิงหาคม 2563

ตัวตนคนเมืองลุง

ชื่อพัทลุงจากหลักฐานบนเหรียญอียิปต์พัทลุง พ.ศ.2426 “พัททะลุง” และ “พัตะลุง” หมายถึง เมืองช้างหรือเมืองเกี่ยวเนื่องด้วยช้าง “ตะลุง” แปลว่า เสาล่ามช้าง หรือไม้หลักผูกช้าง ชื่อบ้านนามเมืองของพัทลุงที่เกี่ยวกับช้างมีมาก หรือจะเรียกว่าเป็น “เมืองช้าง” ก็ได้ โดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลาในแถบชะรัด ซึ่งอยู่ติดกับเทือกเขาบรรทัด มีช้างป่าชุกชุม และในตำนานนางเลียดชาว ตำนานเมืองพัทลุงกล่าวว่า ตาสามโม ยายเพชร เป็นหมอดำ หมอเฒ่า นายกองช้างเลี้ยงช้างส่งเจ้าพระยากรุงทองทุกปี ต่อมาพระกุมารกับนางเลียดชาวได้รับมรดกเป็นนายกองเลี้ยงช้างส่งส่วย ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนยังคงนับถือ “ตาหมอช้าง”

จังหวัดพัทลุง มีประวัติความเป็นมายาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังปรากฏหลักฐานจากการค้นพบขวานหินขัดในท้องที่ทั่วไปหลายอำเภอในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13-14) บริเวณเมืองพัทลุงเป็นแหล่งชุมชนที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดีย นับถือพุทธศาสนาเถรวาทนิกาย มหายาน หลักฐานค้นพบ เช่น พระพิมพ์ดินดิบจำนวนมากเป็นรูปพระโพธิสัตว์รูปเทวดา โดยค้นพบบริเวณถ้ำคูหาสวรรค์ และถ้ำเขาอกทะลุ ต่อในพุทธศตวรรษที่ 19 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองพัทลุงมีฐานะเป็นเมืองขึ้นตรี ซึ่งนับว่าเป็นหัวเมืองหนึ่งของพระราชอาณาจักรทางใต้

ในสมัยนั้นเมืองพัทลุงมักจะประสบปัญหาการโจมตีจากกลุ่มโจรสลัดมาเลย์อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มโจรสลัดอาจะอารูและยุยงคตนะ ได้โจมตีเผาทำลายสร้างความเสียหายแก่เมืองพัทลุงถึงสองครั้ง ปัญหาดังกล่าวนี้นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการย้ายสถานที่ตั้งเมืองอยู่เสมอ และก็เป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวเมืองพัทลุงเป็นนักต่อสู้ที่เข้มแข็งในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ได้มีการย้ายสถานที่ตั้งเมืองอีกหลายครั้ง และได้ยกขึ้นเป็นเมืองชั้นโท ในรัชการพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในช่วงนี้เมืองพัทลุง มีผู้นำสำคัญในการสร้างความเจริญ และความมั่นคงให้กับบ้านเมืองหลายท่าน อาทิเช่น พระยาพัทลุง (ขุนคางเหล็ก) พระยาวิชิตเสนา (ทองขาว) พระยาอภัยบริรักษ์ (จุ้ย จันทโรจวงศ์) ได้ป้องกันเอกราชของชาติ มาหลายครั้ง เช่น เมื่อสงครามเก้าทัพ (พ.ศ.2328-2329) พระมหาช่วย วัดป่าลิไลย์ ได้นำชาวพัทลุงต่อสู้ป้องกันการรุกรานของพม่าจนได้รับความดีความชอบโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาช่วยทุกขราษฎร์ ช่วยราชการเมืองพัทลุง

นอกจากสงครามกับพม่าแล้ว ชาวพัทลุงยังมีบทบาทสำคัญในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ ในหัวเมืองภาคใต้ เพราะปรากฏอยู่เสมอว่าทางเมืองหลวงได้มีคำสั่งให้เกณฑ์ชาวพัทลุงพร้อมด้วยเสบียงอาหารไปทำสงครามปราบปรามกบฏในหัวเมืองมลายู เช่น กบฏไทรบุรี พ.ศ.2373 และ พ.ศ.2381 ซึ่ง

บทบาทดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของเมืองพัทลุงทางด้านการเมือง การปกครองและแหล่งอยู่อาศัยอยู่ในอดีต

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 5 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาคใหม่ เป็นการปกครองแบบเทศาภิบาลใน พ.ศ.2437 และได้ประกาศจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชขึ้น เมื่อ พ.ศ.2439 ประกอบด้วยเมืองต่างๆ คือ นครศรีธรรม พัทลุง สงขลา และหัวเมืองทั้ง 7 ที่ เป็นเมืองปัตตานีเดิม สำหรับเมืองพัทลุง แบ่งการปกครองเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอกลางเมือง อำเภออุดร อำเภอทักษิณ ขณะนั้นตัวเมืองตั้งอยู่ที่ตำบลลำปำ จนกระทั่ง พ.ศ.2467 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองพัทลุงมาอยู่ที่บ้านวังเนียง ตำบลคูหาสวรรค์

จังหวัดพัทลุง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของภาคใต้ ระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 6 ลิปดาเหนือ ถึง 7 องศา 53 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 99 องศา 44 ลิปดาตะวันออก ถึง 100 องศา 26 ลิปดาตะวันออก ห่างจาก กรุงเทพมหานคร ตามเส้นทางรถยนต์ทางหลวงสายเอเชีย ทางหลวง (หมายเลข 41) เป็นระยะทางประมาณ 856 กิโลเมตร และตามเส้นทางรถไฟเป็นระยะทางประมาณ 846 กิโลเมตร

การคมนาคมสะดวก เพราะตั้งอยู่กึ่งกลางของภาคใต้ (กึ่งกลางระหว่างจังหวัดชุมพร-นราธิวาส) เป็นศูนย์รวมของการคมนาคมทางบก จากภาคใต้ตอนบน (ฝั่งอ่าวไทย) และภาคตะวันตก (ฝั่งอันดามัน) ลงสู่ภาคใต้ตอนล่างและภาคใต้ชายแดน โดยใช้เส้นทางสายเพชรเกษม (หมายเลข 4)

ระหว่างสี่แยกเอเชีย อำเภอเมือง (จ.พัทลุง) – อำเภอหาดใหญ่ (จ.สงขลา มีทางรถไฟผ่านหลายๆ อำเภอจากเหนือจรดใต้ การเดินทางโดยเครื่องบินสะดวก รวดเร็ว (ระยะทางจากจังหวัดพัทลุง ถึงสนามบินตรัง 70 กม. สนามบินหาดใหญ่ 100 กม.สนามบินจังหวัดนครศรีธรรมราช 100 กม.)

ลักษณะทางภูมิศาสตร์จังหวัดพัทลุง แบ่งออกได้เป็น 4 นิเวศ

1) **นิเวศภูเขา** มีลักษณะเป็นเทือกเขา ที่มียอดสูงๆ ต่ำๆ มีความสูงเฉลี่ยประมาณ 800 เมตร เรียกกันโดยทั่วไปในท้องถิ่นว่า เขาบรรทัด พื้นที่ภูเขามีเนื้อที่รวมกันประมาณ 835.90 ตารางกิโลเมตร ร้อยละ 24.41 ของพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอป่าบอน ตะโหมด กงหรา ศรีนครินทร์ ศรีบรรพต และป่าพะยอม เทือกเขาบรรทัด เป็นแหล่งกำเนิดสำคัญของต้นน้ำหลายสาย ซึ่งส่งสายน้ำมาหล่อเลี้ยงคนพัทลุง โดยยังมีนิเวศที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์

2) **นิเวศควน** เป็นส่วนที่อยู่ติดจากภูเขาบรรทัด หรือพื้นที่เชิงเขาลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเตี้ยๆ ที่เรียกกันโดยทั่วไปในท้องถิ่นว่า “ควน” สลับด้วยที่ราบที่มีความลาดชันประมาณ 5-10 เปอร์เซ็นต์ ความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 150 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 539.70 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 15.76 ของพื้นที่ทั้งหมด อยู่ในเขตอำเภอป่าบอน ตะโหมด ศรีนครินทร์ กงหรา ศรีบรรพต และป่าพะยอม ในอดีตควนเป็นพื้นที่ป่าที่มีความสำคัญของพืชนานาชนิดรวมทั้งสัตว์ป่านานาพันธุ์ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ควนเป็นส่วนใหญ่ได้แปรเปลี่ยนไปเป็นสวนยางพารา

3) **นิเวศที่ราบ** มีเนื้อที่รวมกันประมาณ 1,485.54 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 43.38 ของพื้นที่ทั้งหมด ลักษณะพื้นที่ราบ มีเนินเขาปะปนอยู่ด้วยเนื่องจากอยู่ติดกับพื้นที่ภูเขา เนื่องจากเป็นที่ที่เหมาะสมแก่การเกษตรคนส่วนใหญ่ของพัทลุงจึงนิยมตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอป่าพะยอม ควนขนุน เมืองพัทลุง เขาชัยสน บางแก้ว และปากพะยูน

4) **พื้นที่ทะเลสาบ** พื้นที่ในจังหวัดพัทลุงนั้นนับเป็นส่วนสำคัญของทะเลสาบสงขลาประกอบด้วย ทะเลน้อยและทะเลหลวงหรือทะเลสงขลาตอนใน ผืนน้ำข้างต้นนี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอควนขนุน เมืองพัทลุง เขาชัยสน บางแก้ว และปากพะยูน คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ 344.16 กิโลเมตรหรือร้อยละ 10.05 ของพื้นที่ทั้งหมด ทะเลสาบสงขลาแบ่งออกได้เป็น 4 ตอนใหญ่ๆ ได้ดังนี้

- **ทะเลน้อย** อยู่ตอนบนสุดมีพื้นที่ประมาณ 28 ตารางกิโลเมตร เป็นทะเลสาบน้ำจืด โดยแยกส่วนกับทะเลสาบ โดยมีคลองนางเรียงเชื่อมต่อระหว่างทะเลน้อยกับทะเลหลวง

- **ทะเลหลวง** (ทะเลสาบสงขลาตอนบน) เป็นส่วนของทะเลสาบสงขลาตัดจากทะเลน้อยมาจนถึงเกาะใหญ่ อำเภอกระเสสินธุ์ เป็นหัวน้ำกว้างใหญ่ที่สุด มีพื้นที่ประมาณ 458.80 ตร.กม.

- **ทะเลสาบ** (ทะเลสาบตอนกลาง) อยู่ถัดจากทะเลหลวงลงมา ตั้งแต่บริเวณแนวเกาะใหญ่ทางใต้ไปบรรจบกับเขตอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อำเภอสิงหพระ จนถึงบริเวณปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ประมาณ 377.20 ตร.กม. เป็นส่วนของทะเลสาบที่มีเกาะมากมาย เช่น เกาะสี่ เกาะห้า เกาะหมาก เกาะนางคำ พื้นที่ส่วนนี้เป็นการผสมผสานของน้ำเค็มและน้ำจืด จึงทำให้มีสภาพเป็นทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อย

- **ทะเลสาบ** (ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง) เป็นส่วนของทะเลสาบตอนนอกสุดที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย มีพื้นที่ประมาณ 182 ตร.กม. ทะเลสาบส่วนนี้เป็นบริเวณที่มีน้ำเค็ม แต่บางส่วนในช่วงฤดูฝนจะเป็นน้ำกร่อย และได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้น น้ำลง บริเวณทางตอนใต้มีพื้นที่ป่าชายเลนปกคลุมโดยทั่วไป

เศรษฐกิจของจังหวัดพัทลุง โครงสร้างส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก รองลงมาได้แก่ สาขาการขนส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคล และของใช้ในครัวเรือน และสาขาอุตสาหกรรม โดยมีสัดส่วนตามผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ประจำปี พ.ศ.2559 จำนวน

35,108 ล้านบาท รายได้หลักของจังหวัดพัทลุงมาจากภาคการเกษตรสินค้าเกษตรสำคัญ ได้แก่ ยางพารา สุก ร และข้าว โดยมีมูลค่า 30,441 ล้านบาท และรายได้ผลิตภัณฑ์มวลรวมเฉลี่ยของประชากรเท่ากับ 60,497 บาท เป็นลำดับที่ 13 ของภาคใต้ ลำดับที่ 57 ของประเทศ

จังหวัดพัทลุงมีพื้นที่ถือครองเพื่อทำการเกษตร 1,533,676.92 ไร่ โดยมีพื้นที่ปลูกยางพารามากที่สุด จำนวน 894,977 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 57.55 รองลงมาปลูกข้าว จำนวน 130,438 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 8.39 ปลูก ไม้ผล จำนวน 44,468 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.86 ไม้ยืนต้น จำนวน 62,908 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.05 พืชผัก จำนวน 6,455 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.42 ของพื้นที่ทำการเกษตร พืชไร่ จำนวน 13,599 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.88 รวมทั้งเป็นแหล่งประมงน้ำจืดที่สำคัญของภาคใต้อีกด้วย

นอกจากนี้พัทลุง ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองรองที่มีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ เนื่องจากมีแหล่ง ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามหลายแห่ง เช่น อุทยานนกน้ำทะเลน้อย น้ำตกหลายแห่ง บริเวณเทือกเขา บรรทัด ฯลฯ การท่องเที่ยววิถีเกษตร รวมทั้งยังมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม พื้นที่ภาคใต้ ทั้งหนังตะลุง มโนราห์ก็มีแหล่งกำเนิดที่พัทลุง

การเมืองภาคพลเมือง ในจังหวัดพัทลุง

การเมืองภาคพลเมืองในจังหวัดพัทลุง มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน เป็นนักต่อสู้มาตั้งแต่อดีตดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จนกระทั่งมาถึงยุคที่มีการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พัทลุงก็เป็นแห่งหนึ่งที่มีเขตงานของพรรคที่เข้มแข็งบริเวณเทือกเขาบรรทัด มีการสู้รบกันอย่างรุนแรงต่อเนื่องและสงบลงหลังรัฐประกาศใช้นโยบาย 66/23 พัฒนาการของการเมืองภาคพลเมือง จึงเปลี่ยนทิศทางไปสู่การพัฒนาแทน กระนั้นก็ตามคนพัทลุง จะมีคำขวัญว่า “ไม่รบนาย ไม่หายจน” แต่มาในระยะหลังได้เปลี่ยนแนวคิดว่าจะต้องให้ลูกเป็นเจ้าคนนายคนเสียเลย จะได้ไม่ถูกรังแก ส่วนพัฒนาการของภาคประชาชนพอจะแบ่งเป็นยุคต่างๆ ได้ดังนี้

ยุคที่ 1 การก่อตัวของขบวนการองค์กรชุมชน “จากการประกาศใช้นโยบาย 66/23” เป็นแนวทางในการทำงานมวลชนของรัฐ ได้ปรับเปลี่ยนจากการใช้กำลัง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นพื้นที่สีแดง) ไปสู่การสร้างสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชน มีการสนับสนุนให้ชุมชนก่อตั้งกลุ่มต่างๆ โดยมีกรมการพัฒนาชุมชน เป็นกลไกสำคัญ เช่น การส่งเสริมให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพแม่บ้าน และกลุ่มเกษตรต่างๆ ตามด้วยการจัดตั้งกลุ่ม อสม. ในเวลาต่อมา ดังนั้นกลุ่มองค์กรชุมชนในยุคแรก จึงเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนที่เกิดจากการสนับสนุนของภาครัฐ ส่วนกลุ่มองค์กรชุมชนและภาคประชาสังคมอื่นๆ ก็ไม่ปรากฏมากนัก เนื่องจากถูกเพ่งเล็งจากภาครัฐ ก่อนปี พ.ศ.2535 มีภาคประชาสังคมที่รวมตัวกันทำกิจกรรมและเคลื่อนไหวโดยใช้วัฒนธรรม “เป็นเครื่องมือ”

หลังเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งทั่วไป ได้มีโครงการอาสา สังเกตการณ์เลือกตั้งขึ้น โดยมีการตั้งเวทีเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยที่กรุงเทพฯ ซึ่งกลุ่มนี้ได้มีการเชื่อมโยงกันเป็นระยะตามสถานการณ์จนถึงปี พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นปีที่มีการเคลื่อนไหวร่างรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ.2540

ยุคที่ 2 การเข้ามาของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม ปี พ.ศ.2540 มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) มีการประสานกับกองทุนที่กรุงเทพฯ พัฒนาไปสู่การจัดตั้ง “คณะทำงานจังหวัด” 14 คน ประกอบด้วย ชาวบ้าน 8 คน และ NGOs 5 คน ซึ่งการดำเนินงานของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ทำให้เกิดกิจกรรม 125 โครงการ ในจังหวัดพัทลุง

ปลายปี พ.ศ.2543 กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ขบวนการองค์กรชุมชนได้พัฒนาไปสู่การสร้างทิศทางใหม่ๆ โดยมีการประสานงานและเรียนรู้เกี่ยวกับการแผนชุมชนที่ตำบลไม้เรียงของลุงประยงค์

รณรงค์ โดยมีคุณหมอประเวศ วะสี เป็นกำลังทางความคิดที่สำคัญ (กรุงเทพฯ) ในขณะนั้นจนเกิดพื้นที่ที่ใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือของการพัฒนา เช่น ตำบลลำสินธุ์ ตำบลเกาะหมาก เป็นต้น

ยุคที่ 3 การเชื่อมโยงขบวนเครือข่ายองค์กรชุมชน วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ.2543 มีการก่อเกิดพอช. (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) โดยในปี พ.ศ.2544 ได้สนับสนุนให้มีการตั้ง “**คณะประสานงานองค์กรชุมชนจังหวัด**” เพื่อทำหน้าที่ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนในจังหวัด ซึ่งแกนนำสำคัญส่วนใหญ่จะมาจากหลายส่วน เช่น จากคณะทำงานจังหวัดเดิมของ SIF จากเครือข่ายระดับตำบล ระดับภาค และภาคีต่างๆ

- ปี พ.ศ.2546 พอช. สนับสนุนโครงการบ้านมั่นคง เพื่อแก้ไขปัญหาดคนจนแออัดในเมือง จนเกิดเครือข่ายโครงการบ้านมั่นคงที่ดำเนินการ 3 โครงการ
- ปี พ.ศ.2547 เกิดเครือข่ายเกษตรทางเลือกโดยการสนับสนุนของมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน โดยมีพื้นที่นำร่องสำคัญ ที่ตำบลตำนาน และอีกหลายพื้นที่
- ปี พ.ศ.2548 พอช. สนับสนุนเรื่องการ “**ฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น**” คือการพัฒนาแบบองค์รวม โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งเป็นการพัฒนาของแนวคิดเชิงขบวนเน้นความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยมีทีมคณะประสานงานองค์กรชุมชนจังหวัดเป็นกำลังสำคัญ แต่ในปี พ.ศ.2549 ได้ปรับไปสู่การพัฒนาเชิงประเด็น โดยสนับสนุนให้เกิดประเด็นต่างๆ ตามความสนใจของประชาชน ซึ่งในจังหวัดพัทลุงเกิดงานต่างๆ 12 ประเด็น ซึ่งนายแก้ว สังข์ชู เข้ามาเป็นแกนนำสำคัญ และช่วงนี้ นายประจักษ์ สุวรรณภักดี ผู้ว่าราชการจังหวัด ให้ความสนใจงานชุมชน เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด ประกอบกับส่วนกลางมีการจัดทำโครงการจังหวัด นำร่อง 12 จังหวัด ซึ่งพัทลุงเป็นหนึ่งใน 12 จังหวัด จึงได้ใช้เนื้อหาของประเด็นเข้าสู่จังหวัดนำร่อง ใช้แผนชุมชนเป็นตัวโยงประเด็นต่างๆ แล้วจัดตั้ง “**ศูนย์ประสานงานภาคีเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง**” ขึ้น มีนายแก้ว สังข์ชู เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ โดยการสนับสนุนและได้รับการยอมรับจากทั้งส่วนกลางและราชการในจังหวัดเป็นอย่างดี

จากนั้น พอช. ได้มีการขยายงานเพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง เช่น สวัสดิการชุมชนตำบล ซึ่งมีการตั้งกองทุนครบทั้ง 73 กองทุน เศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก การเกิด พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มีการจัดตั้งจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลครบทั้งจังหวัด เพื่อใช้เป็นเวทีกลางในการพัฒนา ตลอดจนในส่วนของการทำงาน ที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินก็มีการขยายขอบเขตงานเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ในส่วนของที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยกลายเป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากประชาชนบริเวณเทือกเขาบรรทัดอาศัยอยู่ในเขตอนุรักษ์ และที่ดินของรัฐประเภทอื่นๆ จึงได้ก่อตัวเป็นเครือข่ายการ

แก้ไขปัญหาที่ดินจังหวัดพัทลุงขึ้น อีกทั้งกรณีของที่อยู่อาศัยก็มีนโยบายการซ่อมแซมบ้านตาม “โครงการบ้านพอเพียงชนบท” เข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 เป็นต้นมา จึงถึงปัจจุบัน

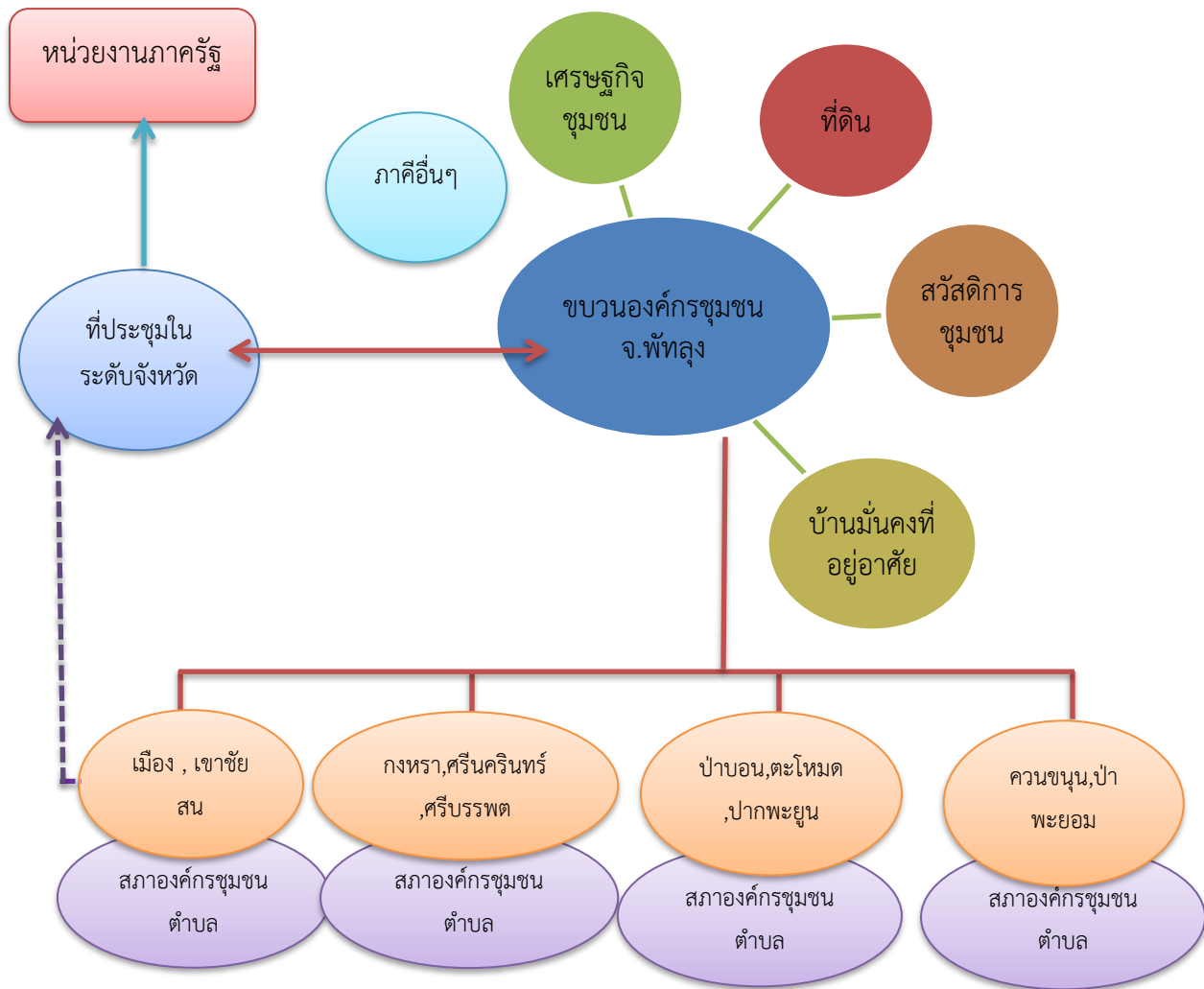
ส่วนองค์กรชุมชนที่ทำงานพัฒนากับภาคอื่นๆ ก็มีการพัฒนาที่น่าสนใจ เช่น เครือข่ายที่ทำงานกับ สสส. และ สช. เน้นการสร้างนโยบายสาธารณะด้านต่างๆ ที่เป็นปัญหาของคนพัทลุง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ในระยะหลังได้รับผลกระทบการสร้างฝาย อ่างเก็บน้ำ ฯลฯ จากรัฐ เกิดเครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีเมืองลุง ที่มุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัยทางอาหารและอาหารปลอดภัย มีการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดพัทลุง เป็นต้น

ยุคที่ 4 การสร้างขบวนจังหวัดให้เป็นเอกภาพ หลังจากที่มิงงานประเด็นต่างๆ มากขึ้น ประกอบกับ แนวคิดในการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเครื่องมือสำคัญ จึงก่อให้เกิดความแตกต่างของความคิดจากเดิมที่เน้นการพัฒนาเชิงประเด็น ทำให้ขบวนจังหวัดที่สนับสนุนโดย พอช. ไม่มีเอกภาพตามไปด้วย เนื่องจากยังมีความเป็นเจ้าของประเด็น โดยลึกๆ ยังไม่มีการยอมรับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ทั้งนี้เพราะ พอช. เองก็มีแนวทางไม่ชัดเจน ยังคงสนับสนุนทั้งสองแนวทาง

ขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง ก็เช่นกัน ยังขาดเอกภาพมีความคิดที่ต่างกัน แต่ก็ยังมีความพยายามที่จะทำให้เกิดเอกภาพ แม้ว่าจะยังไม่สมบูรณ์ แต่ก็กล่าวได้ว่าปัจจุบันขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง ใช้การพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งเป็นแนวทางพัฒนา แม้ว่าบางประเด็นยังขาดการยอมรับในแนวทางนี้ก็ตาม

แผนภูมิแสดง ขบวนการจังหวัดพัทลุงกับการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งสภาองค์กรชุมชนเป็น
เครื่องมือสำคัญ

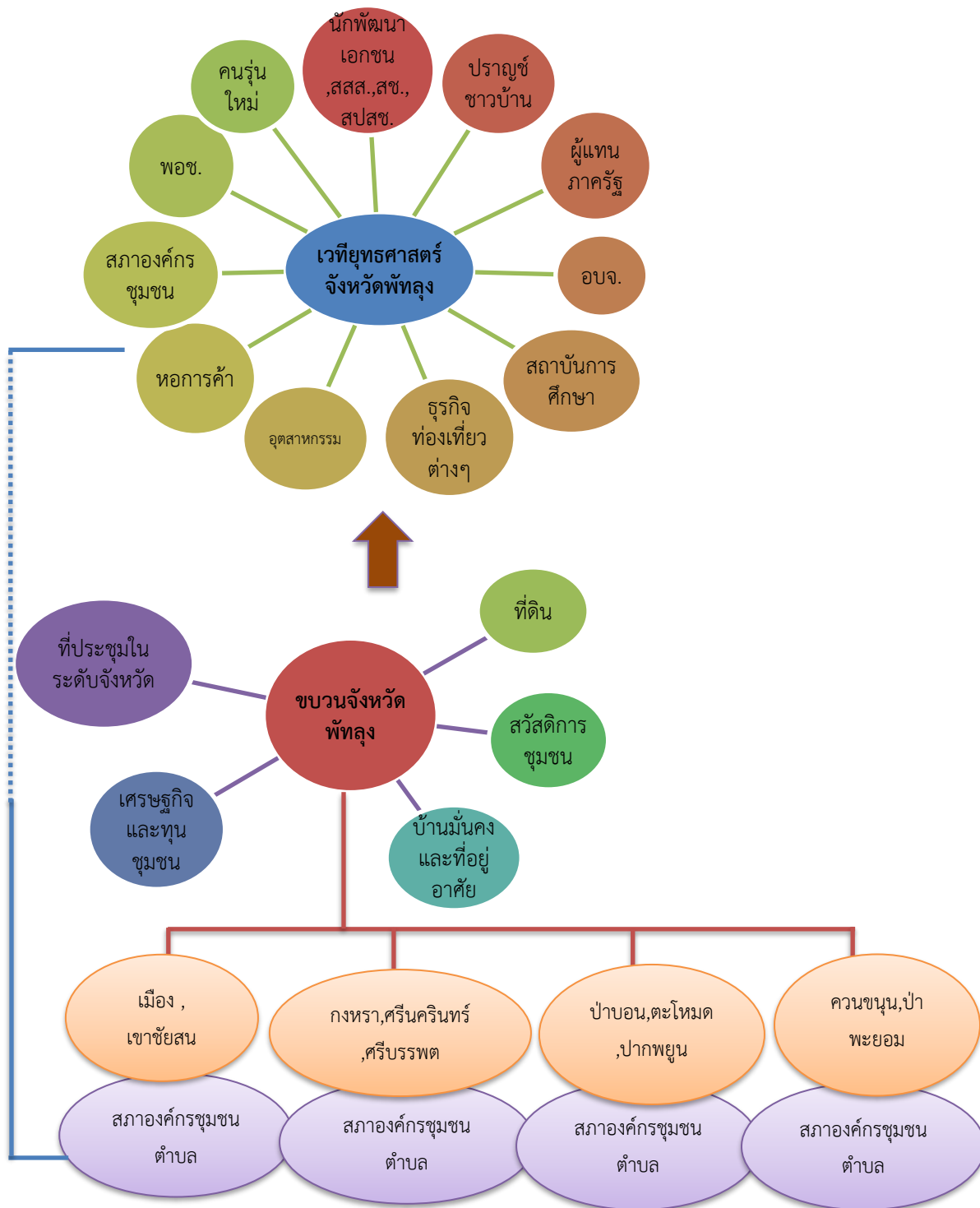
ผนึกพลังสู่พลังจัดการตนเอง

ความพยายามที่จะทำให้ “การพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง” โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยขอลำดับเหตุการณ์สำคัญดังนี้

1. การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการยกร่างรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ.2559 ฉบับบรรพกาลดี อวรวรรณ โดยได้มีการเสนอแนวทางพัฒนาดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่เนื่องจากเกิดอุบัติเหตุทางการเมือง ทำให้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวตกไป แต่แนวคิดดังกล่าวก็ถูกนำไปดำเนินการในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ ได้หยิบยกแนวทางดังกล่าวมาเสนอจนได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการภาคใต้ “ในการนำไปปฏิบัติ”

2. กล่าวเฉพาะในส่วนของจังหวัดพัทลุง ก็ได้มีการระดมความคิดเห็นจากเครือข่ายองค์กรชุมชนต่างๆ ที่ทำงานกับ พอช. โดยสภาองค์กรชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้เกิดการพูดคุย จนนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่เข้าไปร่วมมือกับภาคีต่างๆ ในจังหวัดให้มากขึ้น

“มันไม่ใช่แนวทางการพัฒนาที่ตอบโจทย์ พอช. แต่ต้องตอบโจทย์ปัญหา ความต้องการของคนพัทลุง” นี่คือข้อสรุปที่ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงาน โดยการนำปัญหาความต้องการบริบทพื้นที่ของคนพัทลุงเป็นตัวตั้งในการกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์และแผนงานการพัฒนาต่างๆ พร้อมกับมีการยกร่างโครงสร้างกลไกการทำงานที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวทียุทธศาสตร์พัทลุง ที่ผู้คนทุกวงการจะเข้ามาหลอมหัวใจให้เป็นหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะเป็นภาคองค์กรชุมชน นักพัฒนาเอกชน องค์กรสนับสนุน ภาคเอกชน ภาครัฐ ฯลฯ ซึ่งจากการค้นหาศักยภาพดังกล่าวพบว่า ในจังหวัดพัทลุง ประกอบด้วยพลังต่างๆ เป็นจำนวนมาก อาทิ เครือข่ายองค์กรชุมชนที่ทำงานกับ พอช. ซึ่งมีอยู่เต็มพื้นที่ เครือข่ายที่ทำงานกับ สสส. สช. เครือข่ายที่ทำงานกับภาครัฐ นักธุรกิจรุ่นใหม่ องค์กรที่ทำงานด้านการท่องเที่ยว อบจ. ภาครัฐ ผู้นำศาสนา เป็นต้น

3. เดินหาเพื่อนทำเวทียุทธศาสตร์ให้เป็นจริง ซึ่งนับเป็นก้าวที่สำคัญ ก้าวแรก ซึ่งได้มีการทำงานอย่างต่อเนื่องก็คือการชักชวนและเดินเข้าหาเครือข่ายองค์กรชุมชนอื่นๆ ที่ทำงานอยู่ในจังหวัด เช่น เครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดพัทลุง เครือข่ายเกษตรอินทรีย์วิถีเมืองลุง เครือข่ายที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ เป็นต้น ซึ่งทำให้มีเพื่อนมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมองเห็นเป้าหมายเหมือนกัน

ก้าวต่อไปก็คือการเดินเข้าหาภาครัฐ ซึ่งก่อนหน้านี้ก็มีการทำงานร่วมกันบ้างบางองค์กร เช่น พมจ. ทรัพยากรธรรมชาติจังหวัด เป็นต้น ระยะถัดมาก็เดินเข้าไปหา อบจ. เพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นในการร่วมมือจนนำไปสู่การจัดเวทีขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ร่วมกันระหว่าง อบจ.กับสภาองค์กรชุมชนตำบล ทั้ง 73 แห่ง

4. การจัดทำยุทธศาสตร์จังหวัดร่วมกับ อบจ. โดยการสนับสนุนงบประมาณจาก อบจ. มีสภาองค์กรชุมชนตำบล 73 สภา ขบวนจังหวัดพัทลุง และทีมงานนักวิชาการเข้าร่วม ซึ่งผลจากเวทีดังกล่าวได้ค้นพบปัจจัยต่างๆ ที่น่าสนใจ คือ

1) จังหวัดพัทลุงมีพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรและเป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่มีชื่อเสียงสามารถสร้างงาน สร้างรายได้แก่จังหวัด เช่น ยางพารา การปลูกข้าวสังข์หยด การเลี้ยงสัตว์น้ำ และปศุสัตว์ (ไก่เนื้อ สุกร โคเนื้อ ไก่ชน) และยังเป็นแหล่งผลิตรวบรวมและแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น ปศุสัตว์ น้านมโค ของภาคใต้

สภาพภูมิประเทศตั้งอยู่กึ่งกลางของภาคใต้เชื่อมโยงกับจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการค้า การเดินทางจากฝั่งอันดามัน อ่าวไทย และภาคใต้ตอนล่าง และสู่ภูมิภาคอาเซียน

มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปราชญ์ชาวบ้านหลากหลาย ชื่อเสียงระดับประเทศ ทั้งด้านการเกษตรชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และยังมีโครงการพระราชดำริที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนที่เป็นที่ศึกษาดูงานของจังหวัดใกล้เคียงและในระดับนานาชาติ สร้างชื่อเสียง รายได้และโอกาสในการพัฒนาแก้ไขพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดมีศักยภาพและมีความหลากหลาย ทั้งด้านนิเวศธรรมชาติ วัฒนธรรม แหล่งอารยธรรม มีแหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดสืบทอดชีวิตมาจนทุกวันนี้ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพของประชาชน ทั้งในจังหวัด และพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งในระดับนานาชาติ

มีสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์จากภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของจังหวัดที่โดดเด่นและมีศักยภาพ พัฒนาทางการตลาด สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพแก่ชุมชนที่หลากหลาย มีจำนวนมาก มีวิวัฒนาการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง

ระบบการดูแลสุขภาพในระดับปฐมภูมิและเชิงพื้นที่ มีความเข้มแข็งในการสร้างเสริมสุขภาพ และมีภาคีเครือข่ายในระดับชุมชน หมู่บ้านและตำบลที่มีศักยภาพ และเข้มแข็ง วิถีประชาชนเป็นไปอย่างเรียบง่าย ยังมีค่านิยมการพึ่งตนเองทางสุขภาพ

ทรัพยากรทางธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ดินดี น้ำพอเพียง มีพื้นที่ป่าเป็นแหล่งต้นน้ำเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar site) แห่งแรกของประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ คงความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด

มีสถานศึกษาในทุกกระดับ มีมหาวิทยาลัยในพื้นที่ มีผลงานการวิจัยและพัฒนา ที่รองรับการพัฒนาทางการเกษตร สังคม และการพัฒนาในมิติอื่นๆ ของจังหวัด

2) อย่างไรก็ดี ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคอีกหลายประการที่ต้องได้รับการแก้ไข เช่น การจัดการผลผลิตทางการเกษตรด้านการตลาดและการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มยังไม่มีประสิทธิภาพ เน้นการขายผลผลิตเป็นหลัก การแปรรูปยังมีน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณและคุณภาพของผลผลิต เพราะขาดศักยภาพทางการบริหารจัดการ เทคโนโลยีและเงินทุน ทำให้ขาดโอกาสทางการแข่งขัน และพืชเกษตรจากพวกยางพารา ปาล์มน้ำมัน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านแล้วผลผลิตต่อไร่ยังต่ำ

การผลิตทางการเกษตรเน้นกิน ใช้ เหลือขาย การพัฒนาทางการเกษตรเชิงการค้าเพิ่มเริ่มพัฒนาเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรรายย่อย ขาดอำนาจต่อรอง องค์ความรู้ ทางการเกษตรเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมา ขาดการพัฒนาให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง การแข่งขันกับสังคมและคู่แข่งจากภายนอก ประชากรทางการเกษตรลดลง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร

แหล่งท่องเที่ยวขาดการบริหารจัดการที่ดี ขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและทักษะ การท่องเที่ยวยังขาดทักษะเชิงสากล ระบบข้อมูลสารสนเทศ การประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดไม่เป็นระบบไม่ถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ที่พักและบริการการท่องเที่ยว ยังไม่มีความหลากหลาย ขาดมาตรฐานและไม่เพียงพอ

ความร่วมมือจากภาคประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่เข้มแข็ง มีการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร มีการบุกรุกทำลายป่า เพื่อทำการเกษตรโดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจ (ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน) การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย การบริหารจัดการน้ำไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร

ระบบการคมนาคมขนส่งไม่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยว และการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรออกสู่ตลาดและมีเส้นทางหลักน้อย ไม่ได้มาตรฐาน

ระบบบริการสุขภาพการให้บริการรักษาพยาบาลของโรงพยาบาลในจังหวัด โดยเฉพาะโรงพยาบาลพัทลุง มีศักยภาพไม่เพียงพอในการดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชน เนื่องจากขาดแคลน

ครุภัณฑ์และอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่จำเป็นและสำคัญในการให้บริการ และการเพิ่มขึ้นของสังคมผู้สูงอายุ และปัญหาของภัยสุขภาพ

3) อย่างไรก็ดี ก็ยังมีโอกาสดี ๆ ในการสร้างการพัฒนาในทุกมิติร่วมกับภาคส่วนต่างๆ โดยใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่กลางในระดับตำบล จนนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันคือ

- สิทธิชุมชนกับการสร้างความมั่นคงในชีวิต
- เกษตรกรรมยั่งยืน
- การสร้างเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรและทุนของชุมชน
- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การสร้างชุมชนเข้มแข็งสู่สังคมที่ยั่งยืน
- การพัฒนาพื้นที่พิเศษทะเลสาบสงขลา

5. ก้าวสู่ “สภาขับเคลื่อนแผนชุมชนสู่การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ” โดยหลังจากมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง เล็งเห็นถึงความสำคัญในการทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดทำแผนและขับเคลื่อนแผนให้เกิดการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น จึงได้ออกระเบียบองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุงว่าด้วย “สภาขับเคลื่อนแผนชุมชนสู่การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการจังหวัดพัทลุง” เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบที่หลากหลายทั้งภาคประชาสังคม สภาองค์กรชุมชน องค์กรสนับสนุน ภาครัฐ อบจ. เอกชน อุตสาหกรรม จังหวัด หอการค้าจังหวัด ฯลฯ

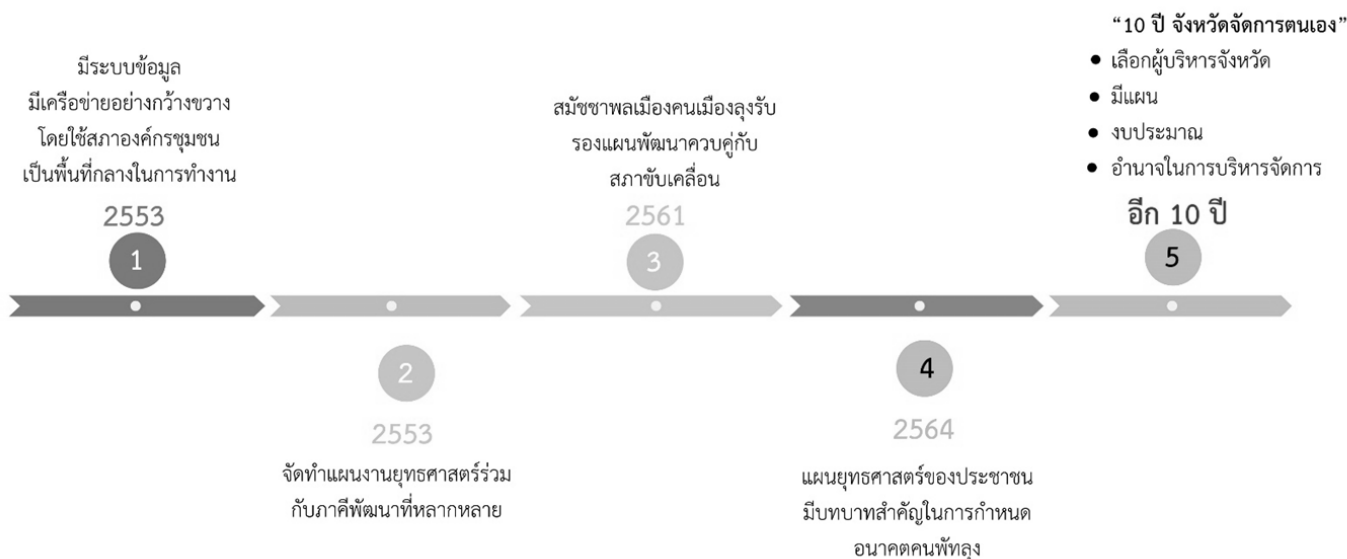
นายพา ผอมขำ เลขาธิการนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุงบอกว่า “สภาขับเคลื่อน เป็นที่หลอมรวมหัวใจคนพัทลุงให้เป็นหนึ่งเดียว จริงอยู่การทำให้เกิดแผนยุทธศาสตร์ งบประมาณและการสนับสนุนจากรัฐเป็นเรื่องสำคัญ แต่การทำให้คนพัทลุง มองเห็นเป้าหมายเดียวกัน มีหัวใจดวงเดียวกัน คือหัวใจของคนพัทลุงย่อมมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด”

นายเสถียร จำรัสตร ผู้แทนเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดพัทลุง ให้ความเห็นว่า พัทลุงเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัย มีระบบนิเวศที่หลากหลาย เราให้ความสำคัญกับการทำให้เป็นพื้นที่สีเขียว คือ มีความปลอดภัยสูง เช่น อาหารปลอดภัย ปลอดภัยพิษ ทรัพยากรธรรมชาติสีเขียว ไม่สร้างโครงการขนาดใหญ่ในเขตป่าเขา ทะเลก็ต้องปลอดภัย เราจึงมุ่งไปสู่ความเป็น “พัทลุงโกกรีน”

นายสภา ใจกล้า ผู้ประสานงานขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง บอกว่า การพัฒนาใดๆ ก็ตามความเข้มแข็งของชุมชนฐานราก เป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ทุกฝ่ายให้ความสำคัญกับการใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่ปฏิบัติการ การกิจของเราที่ต้องคิดหนักก็คือ เราจะต้องทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลเข้มแข็ง พร้อมที่จะให้ทุกภาคส่วนใช้เป็นพื้นที่กลางในการทำงาน

6. ก้าวสู่ “คนเมืองลุงจัดการตนเอง” คือ เป้าหมายสุดท้ายที่จะไปให้ถึง โดยการเข้าร่วมกับเครือข่ายจังหวัดจัดการตนเองทั่วประเทศในฐานะเป็นหนึ่งใน 10 จังหวัดนำร่องจัดการตนเอง เป้าหมายสุดท้ายคือการเลือกผู้บริหารจังหวัด การมีอำนาจในการบริหารจัดการทั้งทรัพยากรและงบประมาณ แต่กว่าจะเดินไปสู่เป้าหมายนั้นได้ อาจต้องทำงานควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างระดับนโยบายร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ อย่างต่อเนื่อง อาจจะเป็นเวลา 10 ปี 20 ปี

อย่างไรก็ดี ก้าวเดินสำคัญก่อนจะไปถึงเป้าหมายจังหวัดจัดการตนเองก็คือ การมีระบบข้อมูล มีภาคีต่างๆ ที่มีหัวใจดวงเดียวกัน ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์การพัฒนา ก่อให้เกิดการรับรู้อย่างกว้างขวางในลักษณะของ “สมัชชาพลเมืองคนเมืองลุง” ซึ่งเป็นเวทีที่ไม่เป็นทางการทำงานควบคู่ไปกับ สภาขับเคลื่อนฯ ที่ อบจ. แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ โดยมีเป้าหมายว่าภายในปี พ.ศ.2564 แผนยุทธศาสตร์ของภาคประชาชนจะเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการกำหนดอนาคตคนเมืองลุง

ROAD MAP การขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดพัทลุง

ก้าวสู่การจัดทำผัง-แผน พัฒนาคุณภาพชีวิต

1. การเตรียมการก่อนจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากสถานการณ์ระบาดของไวรัสโคโรนา หรือ โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในวงกว้างทั้งด้านสุขภาพ การประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตปกติประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงในทุกระดับ และมีแนวโน้มยืดเยื้อเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 2 ปี สถานการณ์ดังกล่าวเห็นผลชัดเจนในทันทีสำหรับการดำรงชีพในเขตเมืองที่คนจำนวนมากไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ซึ่งในอนาคตผู้คนเหล่านี้อาจกลับไปยังชนบทเพื่อหางานทำ

เพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนหรือ พอช. ได้จัดสรรงบประมาณจากโครงการบ้านมั่นคง ผ่านไปยังสภาองค์กรชุมชนตำบลทั่วประเทศ นำไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต โดย น.ส.สมสุข บุญญะบัญชา ที่ปรึกษา พอช. ให้แก่ว่า “เรานำวิกฤตนี้แปรเป็นโอกาสให้ชุมชนได้คิดวางแผนพัฒนาทั้งระบบ

หลังจากที่งบประมาณลงพื้นที่พบว่าส่วนใหญ่ว่างงบประมาณไปสู่การวางแผนด้านเศรษฐกิจฐานรากตามบริบทของแต่ละพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดการมีงานทำ มีรายได้ มีอยู่ มีกิน หากในส่วนของจังหวัดพัทลุง ถือโอกาสนี้ใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่กลางให้ทุกภาคส่วนในตำบลมาร่วมกันวางแผนพัฒนาทั้งระบบภายใต้แนวคิด “การจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต” โดยมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้ คือ

1) การวิเคราะห์ สถานะของสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง 73 แห่ง เพื่อคัดเลือกให้เหลือ 20 ตำบลเท่านั้น ซึ่งจากการประเมินโดยขบวนองค์กรชุมชนจังหวัด ที่รับผิดชอบสภาองค์กรชุมชนตำบล พบว่ามีสภาองค์กรชุมชนตำบลประมาณ 60 แห่ง จาก 73 แห่ง ที่มีศักยภาพพอที่จะดำเนินการได้ โดยถือตามประสบการณ์ที่เคยทำมา เช่น เคยจัดทำแผนพัฒนา การจัดทำข้อเสนอ การทำกิจกรรมด้านบ้านพอเพียงชนบท การจัดทำแผนธุรกิจชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีการสนับสนุนงบประมาณจาก พอช. อย่างต่อเนื่องทุกปี รวมทั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบางแห่ง ยังได้ขับเคลื่อนงานตามบริบทปัญหาและความต้องการของคนในตำบล โดยไม่รอมงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรใด

แต่ในการพิจารณาให้เหลือ 20 สถานะนั้น ได้นำปัจจัยอื่นมาประกอบด้วย เช่น สภาฯ ใดได้รับงบประมาณบ้านพอเพียงชนบท , เศรษฐกิจ (50,000 บาท)แล้ว ก็จะไม่ได้รับงบนี้เพิ่มเติมอีก จึงยังคงเหลือ

สภาที่ได้รับบออื่น เช่น สภาฯ ทำแผน (15,000 บาท) สภาจัดทำข้อเสนอ (7,000 บาท) สภาพัฒนา 5,000 บาท) โดยใช้หลักว่าจะสมทบงบประมาณเพิ่มเติมให้จากเดิมจนครบ 50,000 บาท จึงทำให้มีสภาองค์กรชุมชนตำบลที่สามารถเข้าร่วมการจัดทำผัง – แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ 22 ตำบล รวมกับตำบลที่ดำเนินการโดยบ้านมั่นคงอีกสองตำบล (ตำนานกับพญาขัน) รวมเป็น 24 ตำบล

2) การทำความเข้าใจกับแกนนำสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง 24 ตำบล ให้เข้าใจถึงความจำเป็น กระบวนการรวมทั้งสิ่งที่ต้องเตรียม ในการจัดทำผัง – แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น แกนนำที่จะเข้าร่วม

3) ทำการพัฒนาศักยภาพแกนนำขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง จำนวน 10 คน เกี่ยวกับการจัดทำผัง – แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการหนุนเสริมการจัดทำผัง – แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตรายตำบล

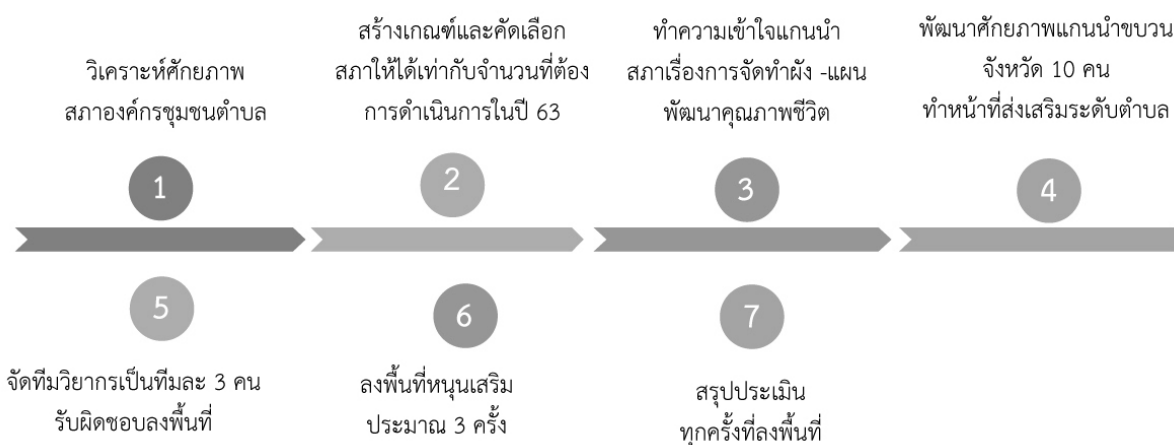
4) จัดทีมวิทยากรเป็น 3 ทีมๆ ละ 3 ครั้ง พร้อมแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบ

5) ลงพื้นที่หนุนเสริมประมาณ ตำบลละ 3 ครั้ง จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายของการดำเนินการ

6) สรุป ประเมิน พัฒนาทุกครั้งที่ลงพื้นที่ เพื่อให้การหนุนเสริมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมาย

ผังแสดงกระบวนการเตรียมการก่อนจัดทำ

ผัง-แผน พัฒนาคุณภาพชีวิต

2. กระบวนการในการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต

หากพูดถึงการจัดทำแผนพัฒนา เชื่อว่าชุมชนไม่น้อยมีประสบการณ์อยู่แล้ว เช่น การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่ดำเนินการโดยเครือข่ายแผนชุมชนในช่วงระหว่าง 2543-2548 ที่ชุมชนเข้าร่วมประมาณ 2,000 ตำบล การจัดทำแผนที่สนับสนุนโดย พอช. หรือการจัดทำแผนชุมชน เพื่อเสนอขอรับงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐขาดความต่อเนื่องหวังผลปีต่อปี เช่น ชุมชนหวังได้งบประมาณ หน่วยงานหวังได้ตัวชี้วัดเป็นต้นทำให้การทำแผนมีลักษณะ แต่แผนเหล่านี้ขาดความต่อเนื่อง เป็นกิจกรรมโครงการมากกว่ากระบวนการพัฒนา คำถามมีว่าแล้วการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตต่างกับแผนที่เคยทำมาอย่างไร

การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งองค์กรชุมชน และสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยการปฏิบัติจริง ดังนั้นเป้าหมายสูงสุดของการทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงไม่ใช่การได้มาซึ่งงบประมาณที่จะได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุน แต่คือการหลอมหัวใจของคนทั้งตำบลให้เป็นหนึ่งเดียว ในการร่วมกันกำหนดอนาคตตนเอง อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญรับรอง ซึ่งหากดำเนินการเป็นผลสำเร็จ งบประมาณก็จะเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมา

ประการถัดมาก็คือ ทุกคนมองว่า “ชุมชนอ่อนแอ” การจะทำให้บรรลุเป้าหมายได้ต้องทำให้ชุมชนเข้มแข็งก่อน แล้วจึงจะดำเนินการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยผ่านการอบรมมากมายหลายหลักสูตร แต่ท้ายที่สุด ชุมชนก็ไม่อาจเข้มแข็งขึ้นได้ เพราะชุมชนยังไม่ได้ด้วยตนเองว่า “ชุมชนอ่อนแอ” อย่างไร

กระบวนการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นกระบวนการสำคัญ ที่ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักพื้นที่ของตนเองและรู้ว่าตนยังขาดอะไร ต้องได้รับการส่งเสริม เรียนรู้เรื่องอะไร นั่นคือการพัฒนาความเข้มแข็งจะมาจากภายในชุมชนเอง โดยบุคคลภายนอกไม่จำเป็นต้องไปจัดการ ดังนั้น กระบวนการในการจัดทำผัง-แผนคุณภาพชีวิต จึงมุ่งให้เกิดการรู้จักตนเองของชุมชน รู้จักสิทธิขั้นพื้นฐานในการพัฒนา แล้วหลอมหัวใจเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นผู้กำหนดการพัฒนาโดยชุมชนเอง กระบวนการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงมีกระบวนการดังนี้

1) การเตรียม “คน” จริงอยู่การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นผู้ประสานเอื้ออำนวยให้เกิดการจัดทำ แต่ลำพังสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลไม่เพียงพอ เพราะมันเป็นกระบวนการจัดทำและตัดสินใจทุกเรื่องเกี่ยวกับอนาคตของคนทั้งตำบล สภาองค์กรชุมชนตำบลจึงต้องเชิญผู้นำทุกประเภทเข้าร่วมไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำกลุ่มองค์กรต่างๆ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา ครู หมอ ที่มีใจต้องการเห็นความก้าวหน้าของตำบล ซึ่งจะต้องครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล รวมกันไม่ควรน้อยกว่า 20 คน และไม่ควรมากจนเกินไป

บุคคลเหล่านี้เป็นเพียงแกนตั้งต้นในการทำแต่เป็นแกนสำคัญในตำบล เชื่อว่าในตำบล สภาองค์กรชุมชนตำบลอาจจะยังไม่เข้มแข็ง แต่เชื่อว่าตำบลนั้นจะอ่อนแอไปด้วย

2) **ทำไมต้องจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต** เป็นคำถามที่นำไปสู่การหลอมหัวใจหรือความคิดให้เป็นหนึ่งเดียวและทุกคนร่วมกันหาคำตอบ ไม่เพียงเท่านั้น คำถามนี้ยังนำไปสู่การสร้างความเข้าใจถึงเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 อีกด้วย เป็นการสร้างความเข้าใจจากคำถามและช่วยกันตอบแทน ที่จะอธิบายกฎหมายที่ละมาตรา

ผู้เขียนเป็นวิทยากรอบรมเรื่อง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มานับครั้งไม่ถ้วน แต่การอบรมที่คิดว่าเขาไม่รู้เราต้องทำให้เขารู้ เหมือนที่ผ่านมา ก็ทำให้เขารู้ได้ แต่เขาก็ลืมได้เช่นกัน เพราะเราไม่ได้ทำให้เขาหลอมหัวใจเข้าหากัน แต่เขามาเรียนรู้แบบนั่งเรียน จึงไม่มีผลทางการปฏิบัติมากนัก

ข้อมูลความรู้อีกประการหนึ่งที่น่าจะมีความสำคัญในการะบวนการนี้ คือการเติมข้อมูลด้านโครงสร้างการพัฒนาตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ในประเทศในโลก เพราะจะทำให้ชุมชนมีความเข้าใจและมองเห็นความจำเป็นในการลุกขึ้นมาจัดการตนเองมากขึ้น

ปัญหาโลกแตกอีกอย่างหนึ่งก็คือ แกนนำมักจะติดอยู่กับประเด็น หรือพื้นที่ที่ตนสนใจว่ามีความสำคัญที่สุด เช่น คนที่ถนัดเรื่องสมุนไพรก็ให้ความสำคัญแต่เรื่องสมุนไพร ไม่ค่อยรับรู้เรื่องอื่นๆ คนหมู่ที่ 1 ก็ไม่ค่อยอยากรู้เรื่องปัญหาของหมู่บ้านอื่น เป็นต้น แต่ในการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เราต้องเดินออกมารับรู้ปัญหาทั้งตำบล ต้องรู้ปัญหาทั้งตำบลและในทุกๆ เรื่องที่เป็นปัญหาของคนในตำบล คือ ต้องทำให้ใจใหญ่กว่าเดิม จากใจนักกิจกรรมเฉพาะเรื่องเป็นใจของนักวางแผนพัฒนาทั้งระบบ

3) **การจัดทำผัง-แผนพัฒนาสู่ธรรมนูญตำบล** เพื่อป้องกันดินบ้านเกิด หลังจากเติมอุดมการณ์หลอมความคิด ทำให้ใจโตแล้วก็ต้องมีแบบทดสอบให้ทำว่าแต่ละคนเดินออกมาจากจุดเล็กๆ ที่เคยอยู่จริงหรือไม่ โดยให้ร่วมกันวางแผนที่ตำบลออกมาดูช่วยกันเติม ช่วยกันคิดว่า หน้าตาทางกายภาพของตำบลเราเป็นอย่างไร บริเวณไหนเหมาะสำหรับทำอะไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การร่วมกันกำหนด “ผังพัฒนาตำบล” นั้นเอง เช่น บริเวณนี้เป็นป่าควรอนุรักษ์เป็นป่าต้นน้ำและทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เท่านั้น บริเวณนี้เป็นที่ดอน เหมาะสำหรับการทำสวนและที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ที่ผ่านมาการดำเนินการดังกล่าว ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรมผังเมือง ซึ่งก็ไม่ได้ปรึกษาคนในพื้นที่ ทำให้ผังไม่สอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ดังนั้นคนในตำบลจะต้องลุกขึ้นมากำหนดเอง เพื่อให้การใช้ประโยชน์ในที่ดินตรงกับปัญหาและความต้องการของเราเอง และท้ายที่สุดควรที่จะยกระดับเป็น “ธรรมนูญหลักของตำบล”

ปัจจุบันได้เกิดปัญหาจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ไม่เหมาะสมไม่เป็นไปตามวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้ชุมชนแตกแยก เช่น การเกิดนิคมอุตสาหกรรมจะนะที่รัฐเป็นผู้กำหนด ในขณะที่คนจะนะมองว่า ชายฝั่งทะเลควรเป็นป่าชายเลน และวิถีประมง ยังคงอยู่เป็นต้น โดยหากคนจะนะได้ร่วมกันทำผังพัฒนาไว้ก่อนแล้วยกระดับเป็นธรรมนูญตำบล เชื่อว่า มันจะเป็นเครื่องมือในการปกป้องแผ่นดินบ้านเกิดได้เป็นอย่างดี

4) การจัดทำผัง-แผนคุณภาพชีวิต โดยร่วมกันค้นหาว่าในตำบลของเรามีทุนอะไรอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะแยกเป็นประเภท เพื่อความสะดวกในการทำงานคือ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันประกอบด้วย ดิน น้ำ ป่า ทะเล/ชายฝั่ง 2) องค์กรภาคประชาชน หรือการเมืองภาคพลเมืองว่ามีกลุ่มองค์กรอะไรอยู่บ้าง 3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม 4) ด้านคุณภาพชีวิต เช่น ระบบสวัสดิการ ที่อยู่อาศัย ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา สุขภาพ

โดยการนำข้อมูลดังกล่าวไปลงในแผนที่ จากนั้นให้ช่วยกันคิดว่า ทุนแต่ละอย่าง มีศักยภาพอะไร ที่ควรได้รับการพัฒนาต่อยอด หรือทุนอะไรยังมีปัญหาควรได้รับการแก้ไขพัฒนา เช่น เรามีคลอง 3 สาย แต่ละสายมีศักยภาพถ้าได้รับการพัฒนาอย่างหนึ่งอย่างใดก็จะทำให้ดีขึ้น หรือถ้าคลองมีปัญหาขาดน้ำจะทำอย่างไร ถึงจะมีน้ำใช้ตลอดปี เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งศักยภาพและปัญหาของทุนแต่ละอย่าง ล้วนนำไปสู่แนวทางการพัฒนาได้ทั้งนั้น ซึ่งแผนที่นี้เราเรียกว่า “ผังคุณภาพชีวิตตำบล”

5) การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบล หลังจากผ่านขั้นตอนการจัดทำผังคุณภาพชีวิต เราจะมองเห็นทุน ศักยภาพ ปัญหา ตลอดจนแนวทางในการยกระดับศักยภาพและแนวทางในการแก้ไขปัญหาในแต่ละเรื่องร่วมกันทั้งตำบล ขั้นตอนต่อไปก็ใช้ข้อมูลเหล่านี้ไปสู่การจัดทำ “แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต” โดยการให้ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องของสถานการณ์ต่างๆ ทั้งระดับโลก ประเทศ จังหวัด ที่อาจส่งผลกระทบต่อคนในตำบล เพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจ “สร้างภาพฝันร่วมกัน” ว่าเมื่อสถานการณ์เป็นอย่างนี้ข้อมูลในตำบลเป็นอย่างนี้เราอยากให้ตำบลเราเป็นอย่างไร หรือชวนสร้างวิสัยทัศน์นั่นเอง (การสร้างวิสัยทัศน์ ไม่จำเป็นต้องได้คำที่สวยหรูเสมอไป เพราะคำอาจนำมาดัดแปลงในภายหลังได้) พร้อมกับกำหนดเป้าหมายที่จะไปให้ถึง

เมื่อได้วิสัยทัศน์และเป้าหมายแล้วก็ช่วยกันคิดว่าการจะเดินไปสู่เป้าหมายนั้นมีกี่ทาง อะไรบ้าง เราเรียกว่า ยุทธศาสตร์ ซึ่งในเชิงเทคนิคไม่ให้เกิดความยุ่งยากก็ควรนำทุน 4 ประเภทดังกล่าวในขั้นตอนที่ 4 เป็นยุทธศาสตร์จากยุทธศาสตร์ก็ย่อยเป็นแผนงานเช่น ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนก็แตกเป็นแผนงานคือ 1) การจัดการน้ำอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน 2) การจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) การจัดการปัญหาที่ดินอย่างเป็นธรรม เป็นต้น จากแผนงานก็แตกย่อยเป็นกิจกรรม โครงการดังที่ได้ยกตัวอย่างเรื่องคลองไปแล้วในขั้นตอนที่ 4 ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในแต่ละยุทธศาสตร์แต่ละแผนงาน แต่ละศักยภาพ ย่อมแตกเป็นโครงการได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับปัญหาของแต่ละพื้นที่ ซึ่งในความเป็นจริงเราไม่อาจคิดค้นได้ครบ แต่ก็อาจเพิ่มในภายหลังหรือตอนทบทวนแผนงานซึ่งควรทำทุกปี

6) การจัดเวทีประชาพิจารณ์หรือสมัชชาตำบล ถือเป็นเวทีขยายผลให้รับรู้กว้างขวางทั้งตำบล เป็นกลยุทธในการทำงานในวงกว้างเพื่อสร้างการยอมรับจากประชาชน ผู้เขียนได้ถามผู้ใหญ่บ้านว่า ถ้าจัดเวทีแบบนี้ผู้ใหญ่เอาคนมาได้เท่าไร ได้คำตอบว่า 100 คน ไม่แน่ใจ แต่หมู่บ้านผม ผมเชิญมาได้ทุกคนรอบครัว เวทีแบบนี้จึงพออนุมานได้ว่า อาจมีคนเข้าร่วมนับพันคน โดยให้กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการเชิญลูกบ้าน มีการทิวป็นโตมากินกัน พบปะกัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับก็คือ ทำให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่ามีการจัดทำแผนพัฒนาโดยประชาชนเอง อาจเข้าใจได้ไม่หมด แต่ความรู้และตื่นตัวได้เกิดขึ้นแล้ว ถัดมาก็คือการอธิบายให้เข้าใจถึง “ผังพัฒนา” แล้วอาจขอประชาคมตีผังพัฒนาไปสู่การจัดทำ “ธรรมนูญตำบล” ทางผังคุณภาพชีวิตให้คนเรียนรู้ เพื่อให้ช่วยกันตรวจสอบว่ามีอะไรตกหล่นบ้าง พร้อมๆ กับเปิดช่องทางให้ทุกคนเสนอแนวทางในการพัฒนา โดยเขาอาจเสนอในประเด็นที่เขาสนใจหวังผลในเรื่องการมีส่วนร่วมและการตื่นรู้ของคนในตำบลเป็นหลัก

7) **นำไปสู่การปฏิบัติ** กล่าวคือ การยกระดับผังพัฒนาไปสู่ธรรมนูญตำบล พร้อมติดป้ายประชาสัมพันธ์ การนำแผนพัฒนาไปปรับปรุง ก่อนเสนอต่อหน่วยงานต่างๆ เช่น อบต. เทศบาล เป็นต้น เพื่อเข้าแผนของหน่วยงาน

8) **มีการทบทวนแผนประจำปี** ซึ่งอาจมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม โดยการทำไปพร้อมๆ กับการยกแผนงานหนึ่งแผนงานใด ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปีนั้นๆ มาดำเนินการเน้นกรณีพิเศษ ทำไปพร้อมๆ กับการทำให้กลุ่มองค์กรจัดแจงได้ ผูกจัดทำโครงการ กล่าวคือ ถ้ามีโอกาสเข้าแผนของหน่วยงานก็ควรให้กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นคนรับผิดชอบ ตั้งแต่จัดทำโครงการและการดำเนินโครงการเป็นการพัฒนาให้กลุ่มจัดแจงเติบโต มีความเข้มแข็ง มีใช้สภาองค์กรชุมชนจะทำเองเพราะเท่ากับเป็นการแย่งงานของกลุ่มมาทำ หรืออาจนำเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมมาขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะร่วมกับหน่วยงาน เช่น ปัญหาขยะ ฯลฯ

กระบวนการในการจัดทำผัง – แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต

3. ข้อเสนอต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

● ระดับตำบล

- 1) ให้ถือการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนฐานรากเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญ โดยเป็นการพัฒนาแบบใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือ ดังนั้น การทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบล มีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางการพัฒนา การสร้างความเข้มแข็งของสังคม และประชาธิปไตยฐานรากที่มั่นคง
- 2) สนับสนุนให้มีการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี และเพื่อให้ผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตเกิดผลทางการปฏิบัติ โดยเริ่มปีละ 20% ของจำนวนสภาในแต่ละจังหวัด
- 3) พอช. ควรปรับตัวชีวิตให้สอดคล้องกับกระบวนการดังกล่าว เช่น เกิด ผังพัฒนา เกิดผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตและมีการนำผัง-แผนพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ
- 4) สนับสนุนส่งเสริมให้สภาที่มีการจัดทำผังและแผนพัฒนา แล้วให้มีการทบทวนผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง
- 5) สนับสนุนให้มีการอบรมนักส่งเสริมการพัฒนาเพื่อหนุนเสริมการดำเนินงานดังกล่าว ในปริมาณที่เหมาะสม เช่น 1 คนต่อ 8 สภา เป็นต้น หรือสร้างความร่วมมือกับนักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่อยู่แล้ว ได้เข้ามามีบทบาทร่วมงานการพัฒนา

● ระดับจังหวัด – ชาติ

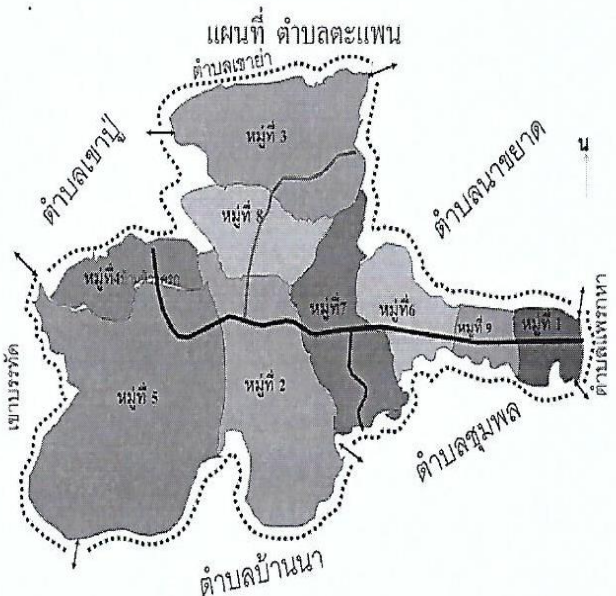
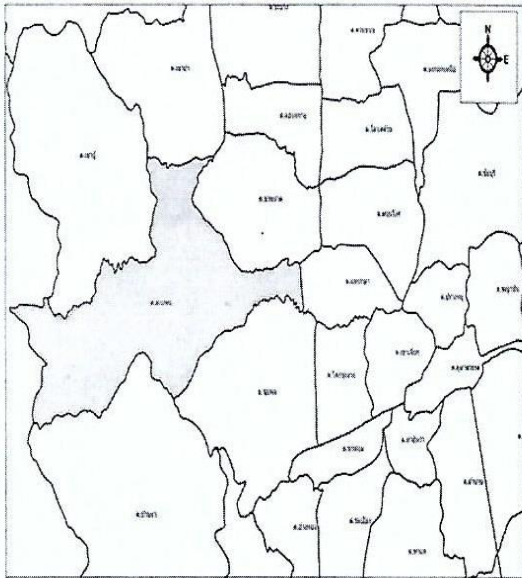
- 1) ควรสนับสนุนงบประมาณในการประชุมในระดับจังหวัด ตามขนาดแต่ละจังหวัด และควรมีการสนับสนุนทั้งงบประมาณและข้อมูล วิชาการ การสื่อสารต่อการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายตามมาตรา 27 และการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ ในจังหวัด
- 2) ในระดับชาติ ควรให้ความสำคัญกับการหนุนเสริมงบประมาณในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ พร้อมกับการจัดระบบหนุนเสริมงานข้อมูล วิชาการ วิจัย และการสื่อสารเข้าด้วยกันอย่างชัดเจน กล่าวคือการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ เป็นหน้าที่ของสำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ส่วนงานอื่นๆ ตามมาตรา 35 (2-5) ควรให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องมารับผิดชอบอย่างเป็นระบบ

ผังพัฒนาคุณภาพชีวิต

ตำบลตะพาน

ตำบลตะพาน อำเภอสรีบรรพต จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ตามประวัติที่ผู้เฒ่าเล่ามา เป็นชุมชนยุคประวัติศาสตร์ สมัยศรีวิชัย ได้มีการก่อพระพุทธรูปไว้ในถ้ำ เช่น วัดถ้ำ ที่ตั้งอยู่ที่ตำบลเขาปู่และ วัดห้วยทราย ตั้งอยู่ที่ บ้านท่ายูง (ปัจจุบัน) เป็นวัดร้าง ซึ่งมีเอกสาร ส.ค.1 ปัจจุบันทางธรณีสงฆ์ได้ให้เอกชนเช่า และบริเวณพื้นที่ของ หมู่ 5 ในยุคนั้นมีวัดถ้ำสาย อยู่ที่บ้านไสประดู่ (ม.2) ต.เขาปู่ อ.ศรีบรรพต จ.พัทลุง ซึ่งปัจจุบันพระพุทธรูปในวัดถ้ำสาย พื้นที่ประชาชนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง ทำการเคลื่อนย้ายมาอยู่ในวัดไสประดู่ (ม.2) ต.เขาปู่ อ.ศรีบรรพตในปัจจุบัน

ตำบลตะพาน อ.ศรีบรรพต จ.พัทลุง มีเนื้อที่ประมาณ 95 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 59,650 ไร่ สภาพลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปประกอบด้วยภูเขาและเนินสูงติดแนวเขตเทือกเขาบรรทัดสลับไป โดย

ลาดต่ำไปทางทิศตะวันออก ลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายและดินลูกรัง จึงเหมาะสำหรับการทำเกษตร เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้

สภาพภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน และฤดูร้อน อุณหภูมิตลอดทั้งปี เฉลี่ยอยู่ที่ 26-28 องศาเซลเซียส ฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนมีนาคมไปจนถึงเดือนกันยายน หรือตุลาคมของแต่ละปี ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของลมมรสุมว่าในแต่ละปีจะเริ่มเข้ามาช้าหรือเร็ว ช่วงฤดูร้อนจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดผ่านมาจากทะเลอันดามัน ทำให้มีฝนตกน้อยเพราะเทือกเขาบรรทัดกั้นขวาง เมื่ออย่างเข้าฤดูฝนคือตั้งแต่เดือนตุลาคมไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ฝนจะตกชุก เนื่องมาจากช่วงนี้จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านมาจากทะเลฝั่งอ่าวไทย

พื้นที่ตำบลตะพานถึงแม้ว่ามีฝนตกชุกในช่วงฤดูฝนแต่ก็ไม่ค่อยประสบกับปัญหาน้ำท่วม แต่ถ้าหากว่ามีฝนตกชุกและหนาแน่นติดต่อกันหลายวัน สิ่งที่ต้องระวังก็คือปัญหาดินโคลนถล่มหรือน้ำป่าไหลหลากที่จะเกิดขึ้นในช่วงปลายของฤดูฝนนี้ อากาศที่อำเภอศรีบรรพตมีอากาศดีมาก ช่วงเช้าจะมีหมอกหนาแน่นปกคลุมช่วงกลางวันอากาศเย็นสบาย

ตำบลตะพานมีจำนวนทั้งหมด 9 หมู่บ้าน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,286 คน แยกเป็นชาย 2,631 คน หญิง 2,655 คน

สภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมของประชากรขึ้นกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย และรับจ้างทั่วไป

ด้านบุคลากร

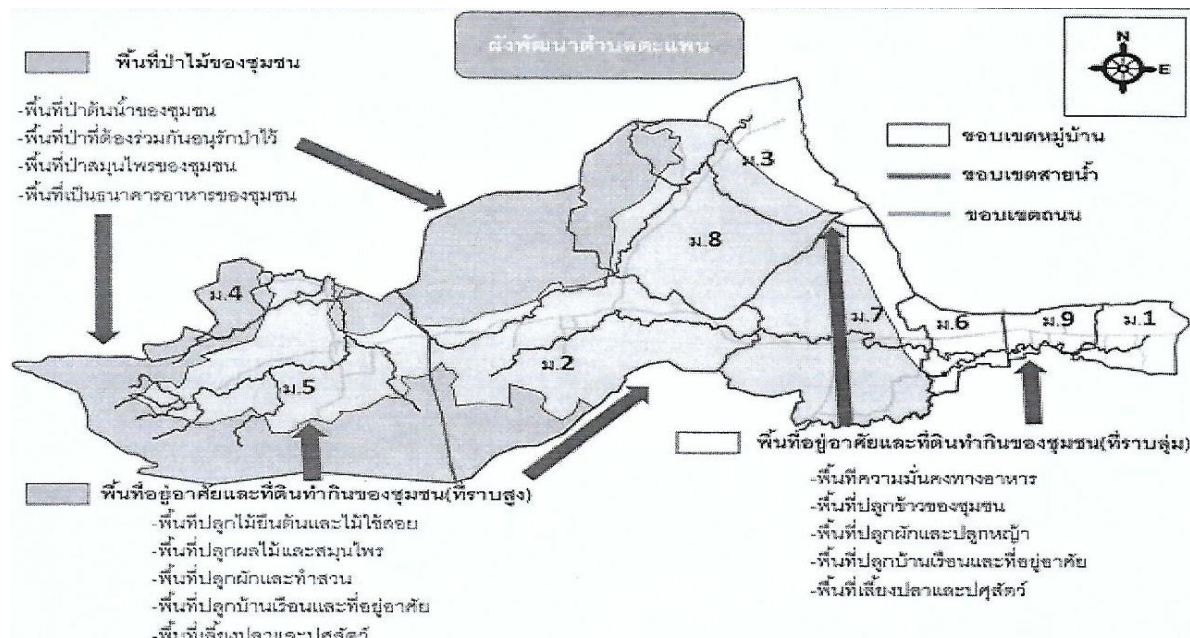
หมู่บ้าน/ ชุมชน	โค (ตัว)	กระบือ (ตัว)	สุกร (ตัว)	แพะ (ตัว)	แกะ (ตัว)	เป็ด (ตัว)	ไก่ (ตัว)	รวม (ตัว)
1	76	-	491	-	-	54	8,738	9,359
2	44	-	734	154	13	-	60	1,005
3	132	-	2,377	-	-	90	2,021	4,620
4	6	-	689	-	-	-	154	849
5	48	-	556	-	-	5	871	1,480
6	195	-	4,651	-	-	75	850	5,771
7	89	-	1,320	-	-	60	25,549	27,018
8	53	-	2,019	49	-	73	540	2,734
9	84	-	2,214	-	-	5	283	2,586
รวม	727	-	15,051	203	13	362	39,066	55,422

ด้านเกษตร

หมู่บ้าน/ ชุมชน	นาข้าว (ไร่)	พืชไร่ (ไร่)	พืชสวนและอื่น (ไร่)	รวม
1	265	5	783	1,053
2	-	10	6,271	6,281
3	51	25	4,007	4,083
4	-	3	1,954	1,957
5	-	30	4,967	4,997
6	239	37	3,407	3,683
7	-	40	5,026	5,066
8	-	10	4,748	4,758
9	247	-	787	1,034
รวม	802	160	31,950	32,912

ตำบลตะพาน มีศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ เช่น ลิเกป่าของบ้านวังยาว กลองยาวของบ้านวังยาว กลองยาวของบ้านตะแพน การแข่งโพนของตำบลตะพาน และมโนราห์ของบ้านท่าข้าม

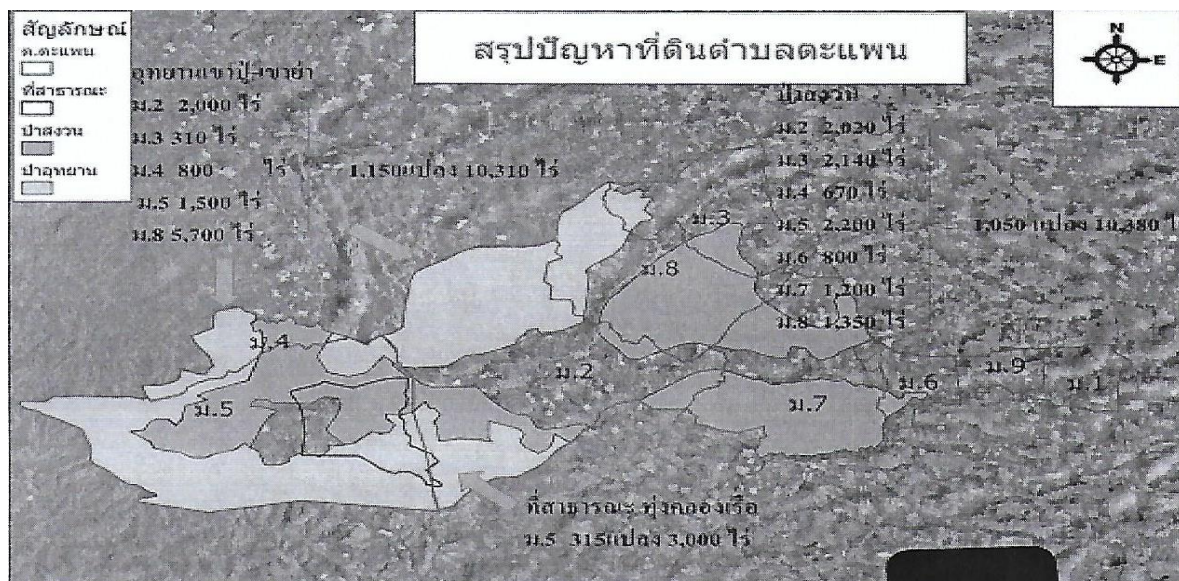
ตำบลตะพาน เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในยุคปี พ.ศ.2400 ทางการได้แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็นส่วนภูมิภาค คือ จังหวัด อำเภอบ้านฝาง ผู้ที่ทำการปกครองในพื้นที่ตำบลตะพานเป็นคนแรกคือขุนจง ซึ่งมีการเล่ากันว่า ขุนจง เป็นผู้ที่มีถิ่นกำเนิดที่บ้านคลองเรือ ที่บ้านเขาแก้ว มีขุนเดชเป็นคนครอบครอง และเป็นผู้บุกเบิกเพื่อสร้างถิ่นฐานจนกระทั่งมีลูกหลานสืบทอดจนถึงปัจจุบันและในช่วงหนึ่งก็ยังเป็นที่ตั้งสำคัญของค่ายคอมมิวนิสต์ อีกค่ายหนึ่งของภาคใต้ ทำให้ตำบลตะพานมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลายและประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก รวมทั้งยังมีสมุนไพรหลากหลายชนิดและผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกมากมายจากข้อมูลดังกล่าวของตำบลตะพานสามารถทำเป็นผังตำบลดังนี้

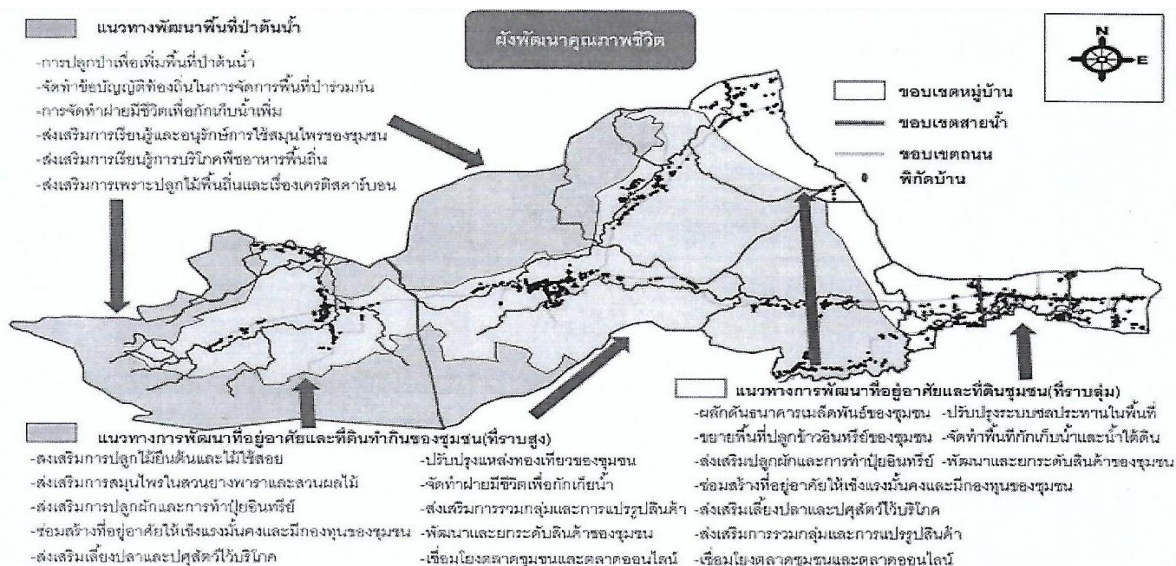
จากการจัดทำผังพัฒนาตำบล พบว่าในพื้นที่ตำบลตะพานมีต้นทุนและศักยภาพของชุมชนอีกมากทั้งเรื่องของภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มีมาอย่างยาวนาน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่ยังคงสมบูรณ์และหลากหลายทั้งพืชพรรณไม้และสมุนไพรอีกหลายร้อยชนิด อีกทั้งยังมีศูนย์เรียนรู้และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งสถานที่สำคัญของตำบล

จากการจัดทำข้อมูลของชุมชนพบว่า ปัญหาหลักของพี่น้องชุมชนตำบลตะพาน คือปัญหาที่ดินทำกินที่ไม่สิทธิในการจัดการที่ดินของชุมชนตามวิถีชีวิตปกติ เนื่องจากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ เทือกเขาบรรทัด ทับที่ทำกินชาวบ้านในปี พ.ศ.2512 และต่อมาก็ได้มีการประกาศแนวเขตอุทยานแห่งชาติ เขาน้ำหนาว ทับที่ทำกินชาวบ้านอีกในปี พ.ศ.2525 ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถตัดโค่นต้นยางพาราที่หมดอายุได้ และในบางแปลงได้มีเจ้าหน้าที่เข้ามาตัดฟันต้นยางของชาวบ้านทำให้เกิดข้อพิพาทเรื่องของสิทธิในที่ดินทำกินระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่าปัญหาที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิของตำบลตะพานมีมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทำกินทั้งหมด

นอกจากนี้ในพื้นที่ตำบลตะพาน ก็ยังพบปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรมและไม่มั่นคง อีกทั้งยังมีเรื่องของครัวเรือนซ้อน ที่อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ก็เริ่มที่จะเป็นปัญหาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่าปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยทรุดโทรมและไม่มั่นคงมีประมาณเกือบร้อยครัวเรือน และทางสภาองค์กรชุมชนตำบลตะพาน ได้ดำเนินการช่วยเหลือพี่น้องไปแล้วจำนวน 37 ครัวเรือน

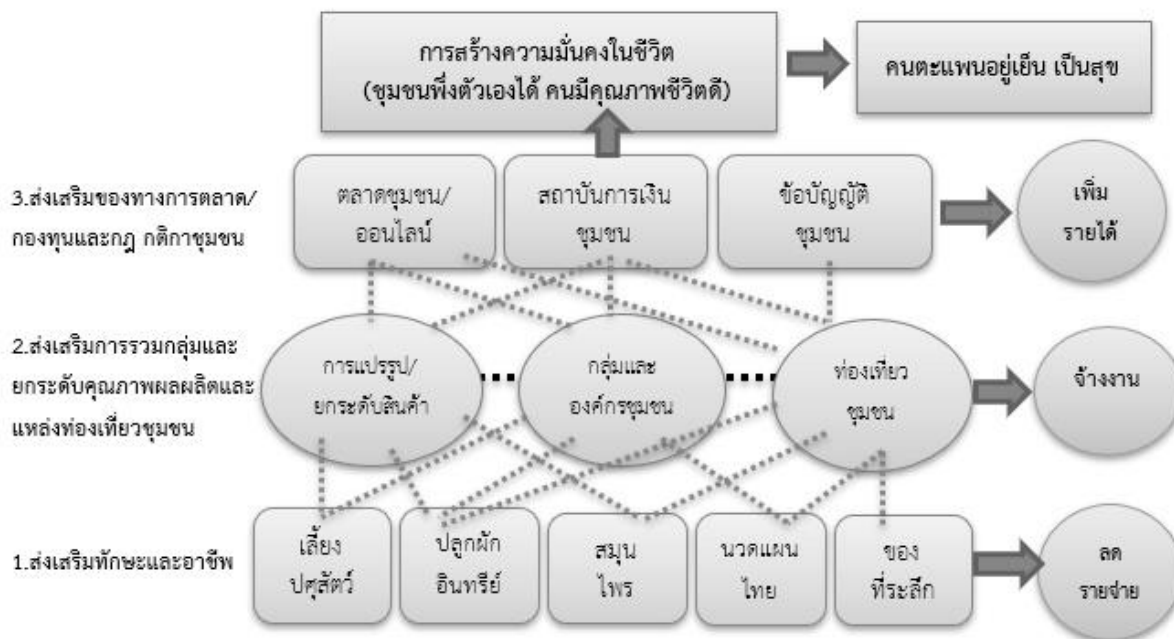

จึงได้ร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบลไว้โดยกระบวนการสำคัญคือให้คนในตำบลระดมความคิด ร่วมทำ และร่วมเป็นเจ้าของ เพื่อใช้เป็นทิศทางสำคัญในการกำหนดอนาคตของตนเอง

ในการพัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นตำบลตะพาน ได้มีการทำยุทธศาสตร์แผนงาน กิจกรรม โดยได้กำหนดพื้นที่สำคัญคือ “คนตะพานอยู่เย็น เป็นสุข” และเป้าหมายหลักคือการสร้างความมั่นคงในชีวิต “ให้ชุมชนพึ่งตัวเองได้ “คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” โดยในการดำเนินงานจะกระบวนการดำเนินงานดังนี้

1. ส่งเสริมอาชีพและทักษะฝีมือแรงงานเพื่อให้คนในชุมชนสามารถลดรายจ่ายและเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น เช่น ส่งเสริมการเลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงปลา ปลูกผักและการอบรมการนวดแผนไทย การผลิตของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว
2. ส่งเสริมการรวมกลุ่มแปรรูปและยกระดับคุณภาพของผลผลิตและการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อให้กลุ่ม องค์กรชุมชนเข้มแข็ง สามารถพัฒนาและยกระดับสินค้าและบริการของชุมชนให้มีคุณภาพเกิดการจ้างงานสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้คนในชุมชน เช่น การแปรรูปสมุนไพร กลุ่มปลูกผักอินทรีย์และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน
3. ส่งเสริมช่องทางการตลาด/กองทุนและกฎ กติกาชุมชน การสื่อสารประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายและเพิ่มช่องทางการตลาดให้เป็นที่รู้จักและเชื่อมั่นในสินค้าและบริการของชุมชนมากขึ้น รวมทั้งการสร้างทุนของชุมชนเองในการพัฒนาและต่อยอดจาก กฎ กติกาของชุมชนที่ได้ร่วมกันจัดทำไว้

พอช - CODI

สนับสนุนโดย

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทร. 0-2378-8300 โทรสาร 0-2378-8321

Website : www.codi.or.th E-mail : codi@codi.or.th

“กระบวนการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นกระบวนการสำคัญ
ที่ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักพื้นที่ของตนเองและรู้ว่าตนยังขาดอะไร
ต้องได้รับการส่งเสริม เรียนรู้เรื่องอะไร
นั่นคือการพัฒนาความเข้มแข็งจะมาจากภายในชุมชนเอง
โดยบุคคลภายนอกไม่จำเป็นต้องไปจัดการ
ดังนั้นกระบวนการในการจัดทำผัง-แผนคุณภาพชีวิต
จึงมุ่งให้เกิดการรู้จักตนเองของชุมชน
รู้จักสิทธิขั้นพื้นฐานในการพัฒนา
แล้วหลอมหัวใจเข้าด้วยกัน
เพื่อเป็นผู้นำหนดการพัฒนาโดยชุมชนเอง”